ВИДИ КОНТРОЛЮ ЗА АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

ЛИСЕНКО Володимир Анатолійович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 336.71:347.736:658.15
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2024.2.55

У статті здійснено комплексне дослідження дуалістичної моделі контролю за адвокатською діяльністю в Україні, що охоплює внутрішній (корпоративний) та зовнішній (державний і судовий) виміри. Внутрішній контроль розглянуто як автономну систему професійного самоврядування, що реалізується Національною асоціацією адвокатів України через КДКА і включає кваліфікаційний, дисциплінарний контроль, контроль безперервного професійного розвитку (БПР) та дотримання вимог несумісності. Визначено, що ключовими функціями цієї системи є превентивна верифікація професійної придатності, підтримання етичних стандартів, забезпечення актуальності компетентностей, самоочищення корпорації та гарантування незалежності адвоката. Зовнішній контроль розкрито як юридично обмежену систему державного впливу, що включає процесуальний судовий контроль, нагляд правоохоронних органів та фінансовий моніторинг, які реалізуються виключно в межах забезпечення публічного правопорядку без втручання у сутність адвокатської діяльності. Виявлено проблеми правової невизначеності меж наглядових повноважень, конфлікту фінансового моніторингу з адвокатською таємницею, ризики корпоративної солідарності та суб'єктивізму у дисциплінарних процедурах. Запропоновано уточнені дефініції основних видів контролю, посилення процедурної прозорості, впровадження зовнішніх експертних елементів у дисциплінарне провадження, запровадження «safe harbor» у фінансовому моніторингу та нормативне балансування між державним наглядом і гарантіями професійної автономії. Обґрунтовано перехід до інтеграційно-моделюючого підходу, за якого внутрішній і зовнішній контроль взаємодіють на засадах функціональної спеціалізації та правової сумісності. Визначено, що подальший розвиток системи контролю потребує вдосконалення адміністративно-правового механізму, усунення законодавчих колізій та забезпечення пропорційності впливу держави як умови збереження незалежності адвокатури, підвищення ефективності правничої допомоги та конституційних гарантій правосуддя.

Ключові слова: контроль адвокатської діяльності, адвокатське самоврядування, дисциплінарний контроль, кваліфікаційний контроль, фінансовий моніторинг, професійна незалежність, адміністративно-правовий механізм.

Постановка проблеми

Адвокатська діяльність в Україні є важливим конституційним інститутом, що забезпечує реалізацію права на професійну правничу допомогу та захист прав і свобод людини і громадянина. Виконуючи цю соціально значущу функцію, адвокатура діє в публічному інтересі, що неминуче вимагає існування ефективної системи контролю та самоврядування. Забезпечення високих стандартів професійної етики, дотримання законодавства та запобігання зловживанням є критично важливими для підтримки довіри суспільства до правової системи

загалом. В умовах реформування судової системи та гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, особливої актуальності набуває комплексне вивчення та оцінка існуючих механізмів контролю за діяльністю адвокатів, їхньої відповідності принципам незалежності адвокатури та гарантіям прав клієнтів.

На сьогодні в Україні функціонує багаторівнева система контролю за адвокатською діяльністю, ключову роль у якій відіграють органи адвокатського самоврядування (кваліфікаційно-дисциплінарні комісії, ради адвокатів регіонів, Національна асоціація адвокатів України). Ці органи реалізують дисциплінарну відповідальність адвокатів, здійснюють контроль за дотриманням Правил адвокатської етики та інших нормативних актів. Водночас, існують і зовнішні форми контролю, що випливають з норм кримінального, цивільного, адміністративного та податкового законодавства. Проте, незважаючи на законодавчо закріплену структуру, на практиці система контролю часто зіштовхується з проблемами ефективності, прозорості та забезпеченням балансу між необхідністю дисциплінарного впливу та гарантіями незалежності адвокатської діяльності. Визначення та аналіз цих внутрішніх та зовнішніх видів контролю, а також їхньої взаємодії, є основою для подальшої постановки проблеми.

Ключова проблема дослідження полягає у недостатній теоретичній розробці та практичній оптимізації видів контролю за адвокатською діяльністю в Україні. Існуюча система часто викликає критику з боку як самих адвокатів (щодо потенційного тиску та порушення незалежності), так і суспільства (щодо недостатньої суворості чи вибірковості притягнення до відповідальності). Потребують ґрунтовного наукового аналізу такі аспекти: класифікація та правова природа внутрішнього (самоврядного) і зовнішнього (державного та судового) контролю, дотримання принципу пропорційності при застосуванні дисциплінарних стягнень, а також вплив європейських стандартів (зокрема практики Європейського суду з прав людини) на формування національної моделі контролю. Невирішеність цих питань створює ризики для належного функціонування адвокатури та вимагає розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання та механізмів реалізації контрольних функцій.

Стан дослідження проблеми

Відомо, що наукова доктрина України ґрунтується на дуалістичній природі контролю за адвокатською діяльністю, чітко розмежовуючи його на внутрішній (корпоративний) та зовнішній (державний та судовий). Дослідники, такі як Д. М. Бєлов, М. В. Бєлова, визначають внутрішній контроль як превентивний фільтр (через кваліфікаційний іспит та стажування), що має екзистенційне значення для довіри до інституту, забезпечуючи початковий рівень компетентності та моральної доброчесності. О. І. Приходько та М. М. Бойко поглиблюють зміст кваліфікаційного контролю, вказуючи на необхідність оцінки не лише теоретичних знань, але й практичних навичок та морально-етичної належності. У цьому ж руслі, внутрішній контроль розглядається як автономна, самоврядна система, що є ключовою гарантією професійної незалежності адвокатури.

Дисциплінарний контроль, як реактивний механізм, є центральною ланкою внутрішнього регулювання. У колективній монографії він трактується як дисциплінарна влада корпорації, спрямована на самоочищення. А. Гусейнлі підкреслював, що об'єктом цього контролю є не лише формальне порушення закону, а й етична складова поведінки, вимагаючи пропорційності стягнення. Водночас, Н. С. Горбань висвітлювала ризики корпоративної солідарності (кругової поруки), що підриває об'єктивність дисциплінарних органів. Стосовно контролю за безперервним професійним розвитком (БПР), О. О. Яловий та Я. О. Ковальова і Ю. О. Пацера наголошують на його превентивно-підтримувальному характері, спрямованому на актуалізацію знань. Контроль за несумісністю, за В. В. Заборовським та А. Б. Войнаровичем, визнається критично важливим

превентивним елементом для захисту незалежності від структур державної влади.

Зовнішній контроль, хоча і легально обмежений, також став предметом детального вивчення. Г. Алейников визначав процесуальний (судовий) контроль як невід'ємний елемент змагального процесу, обмежений виключно перевіркою формальної законності дій адвоката. Проте А. Бірюкова вказувала на ризик неправомірного тиску через широке тлумачення поняття «зловживання процесуальними правами». О. Скочиляс-Павлів та Т. Б. Вільчик досліджували наглядовий контроль (правоохоронних органів), трактуючи його як мінімально необхідний державний нагляд, суворо обмежений судовою санкцією та принципом адвокатської таємниці. Ці вчені підкреслюють, що зовнішній контроль є комплементарним до внутрішнього, але його втручання має бути винятковим.

Незважаючи на наявність дуалістичної системи контролю, її ефективність суттєво обмежується низкою нерозкритих доктринальних та практичних проблем. У сфері внутрішнього (корпоративного) контролю ключовими викликами є подолання корпоративної солідарності (Н. С. Горбань, Ю. Щепанюк), яка підриває об'єктивність дисциплінарних рішень, та недостатність прозорості, що проявляється у відсутності уніфікованих, об'єктивних критеріїв оцінювання як у кваліфікаційному, так і в дисциплінарному провадженні, а також ризик формалізації безперервного професійного розвитку (БПР), який може зводитися до простого накопичення балів без забезпечення якісної та практичної релевантності навчальних програм (О. А. Борщевський). Щодо зовнішнього (державного та судового) контролю, найгостріші питання зосереджені на межах державного втручання, зокрема, критичною є правова колізія у фінансовому контролі між обов'язком адвоката як суб'єкта первинного фінансового моніторингу та конституційною гарантією адвокатської таємниці, що вимагає доктринального визначення «безпечного порту» (safe harbor), а також існування проблеми «криміналізації захисту», коли нечітке визначення меж нагляду створює ризик неправомірного тиску на адвоката з боку правоохоронних органів для отримання доступу до адвокатського досьє.

Метою дослідження є комплексний доктринальний аналіз змісту та дуалістичної природи видів контролю за адвокатською діяльністю в Україні (внутрішнього/корпоративного та зовнішнього/державного і судового), критична оцінка їхньої сучасної ефективності та обмежень (зокрема, ризиків корпоративної солідарності та колізій із конституційними гарантіями незалежності), а також наукове обґрунтування та розробка удосконалених концептуальних визначень та механізмів реалізації кваліфікаційного, дисциплінарного, процесуального та спеціалізованого фінансового контролю, спрямованих на усунення правових колізій (наприклад, у сфері фінмоніторингу), підвищення прозорості та забезпечення функціональної збалансованості системи контролю з безумовним пріоритетом захисту професійної незалежності та адвокатської таємниці. Для досягнення поставленої мети дослідження (комплексний аналіз видів контролю за адвокатською діяльністю та розробка пропозицій щодо їх удосконалення) необхідно послідовно вирішити такі **завдання**:

1. Провести доктринальний аналіз змісту та дуалістичної природи контролю за адвокатською діяльністю в Україні, здійснивши чітку класифікацію його функціонально спеціалізованих видів (кваліфікаційний, дисциплінарний, процесуальний, наглядовий та спеціалізований фінансовий контроль).

2. Критично оцінити ефективність механізмів внутрішнього (корпоративного) контролю, зокрема, виявити та проаналізувати фактори, що підривають його об'єктивність (ризик корпоративної солідарності, недостатність прозорості та формалізація БПР), спираючись на науковий дискурс Н. С. Горбань і Ю. Щепанюка.

3. Визначити межі та обмеження зовнішнього (державного та судового) контролю, зосередивши увагу на правових колізіях, що створюють загрозу консти-

туційним гарантіям незалежності адвокатури, зокрема, проаналізувати проблему «криміналізації захисту».

4. Дослідити колізію у сфері спеціалізованого фінансового контролю (обов'язки фінансового моніторингу vs. адвокатська таємниця) та розробити доктринально обґрунтовані критерії для встановлення «безпечного порту» (safe harbor), що мінімізує втручання в конфіденційне консультування.

5. Розробити удосконалені концептуальні визначення та нормативні пропозиції щодо реформування видів контролю (кваліфікаційного, дисциплінарного, контролю БПР, несумісності), спрямовані на інтеграцію принципів прозорості, об'єктивності та пропорційності до корпоративних процедур.

6. Сформулювати рекомендації щодо законодавчого закріплення чітких меж процесуального та наглядового контролю з метою гарантування пріоритету адвокатської таємниці та унеможливлення неправомірного тиску на адвокатів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у концептуальному вдосконаленні та доктринальному переосмисленні дуалістичної системи контролю за адвокатською діяльністю в Україні шляхом розробки уніфікованих, прозорих та функціонально збалансованих визначень усіх його видів (кваліфікаційного, дисциплінарного, БПР, несумісності, процесуального та наглядового), що дозволяє усунути ключові правові колізії (зокрема, у сфері спеціалізованого фінансового контролю) та гарантує пріоритет професійної незалежності адвокатури.

Виклад основного матеріалу

Ґрунтуючись на дуалістичній природі контролю за адвокатською діяльністю, у вітчизняній доктрині й практиці розрізняють внутрішній (корпоративний) та зовнішній (державний і судовий) контроль. Внутрішній контроль – це автономна система самоврядування, яку реалізує Національна асоціація адвокатів України через її кваліфікаційно-дисциплінарні органи (КДКА), і яка виступає ключовою гарантією професійної незалежності, при цьому його функціональний зміст містить превентивний кваліфікаційний відбір і допуск до професії, а також реактивний дисциплінарно-етичний нагляд за поведінкою адвоката (включно з моніторингом додержання Правил адвокатської етики [1] та запобіганням конфлікту інтересів), що має на меті самоочищення корпорації, збереження її честі й гідності та забезпечення якості правничої допомоги через систематичний контроль безперервного професійного розвитку і притягнення до дисциплінарної відповідальності за порушення етичних норм та вимог несумісності.

Внутрішній (корпоративний) контроль охоплює кваліфікаційний, дисциплінарний, контроль за безперервним професійним розвитком і контроль дотримання вимог несумісності, що у своїй сукупності забезпечують превентивну верифікацію професійної придатності, реактивне застосування санкцій за порушення етичних та професійних норм, актуальність компетентностей, а також гарантії професійної незалежності й запобігання конфлікту інтересів; при цьому кваліфікаційний контроль виступає базовим превентивним фільтром допуску до професії, реалізується кваліфікаційними палатами КДКА через комплексну перевірку рівня знань, практичних навичок та морально-етичної відповідності кандидата (зокрема шляхом складання кваліфікаційного іспиту та контролю проходження стажування під керівництвом досвідченого адвоката) і завершується ухваленням мотивованого рішення про допуск до професії, що підтверджує відповідність корпоративним стандартам якості та посилює довіру до інституту адвокатури.

Кваліфікаційний контроль у науковій доктрині розглядається як первинний механізм забезпечення якості адвокатської діяльності, що, за Д. М. Бєловим і М. В. Бєловою, виконує роль превентивного фільтра недопуску осіб, які не відповідають стандартам професійної компетентності та доброчесності, де кваліфікаційний іспит і стажування є інструментами фактичної

верифікації придатності, що впливають на ефективність реалізації права на правничу допомогу та довіру до інституту адвокатури загалом [2, с. 43–45]. При цьому його зміст, за О. І. Приходьком, охоплює перевірку теоретичних знань і практичних навичок (процесуальна документація, застосування норм права) [3, с. 76–78], а за М. М. Бойком – також оцінювання морально-етичної відповідності як умови публічно значущої діяльності й запобіжника конфлікту інтересів та потенційних зловживань, де первинним арбітром виступають кваліфікаційні комісії [4, с. 162–163]. Водночас у доктрині наявна критика, зокрема, існують ризика суб'єктивізму, браку уніфікованих критеріїв та недостатній процедурній прозорості, що зумовлює потребу посилення об'єктивності і відкритості кваліфікаційних процедур для усунення закидів у корпоративній закритості, що надає змогу констатувати консенсус щодо необхідності контролю за умови його безперервного вдосконалення задля неупередженості й легітимності.

Дисциплінарний контроль є реактивним механізмом внутрішнього (корпоративного) контролю, який здійснюють дисциплінарні палати КДКА з метою притягнення адвоката до відповідальності за порушення корпоративних норм, включно з недотриманням Правил адвокатської етики [1], неналежним виконанням професійних обов'язків, порушенням конфіденційності чи конфліктом інтересів [5, с. 390–394]. Він охоплює реєстрацію та розгляд скарг, проведення дисциплінарного провадження та прийняття обґрунтованих рішень про застосування санкцій від попередження до припинення права на адвокатську діяльність, слугуючи інструментом самоочищення корпорації і відновлення довіри до інституту адвокатури. Горбань Н. С. і Бедюк Н. А. відзначають, що ефективність цього контролю залежить від об'єктивності процедур та прозорості, при цьому судовий перегляд рішень дисциплінарних органів виступає зовнішньою гарантією законності і запобігання корпоративній солідарності або суб'єктивізму [6, с. 286–287; 7, с. 159], що забезпечує баланс автономії самоврядування і легітимності дисциплінарного процесу.

Контроль за дотриманням вимог щодо безперервного професійного розвитку (БПР) є критично важливим превентивно-підтримуючим елементом внутрішнього контролю, спрямованим на забезпечення актуальності та поглиблення професійних знань адвоката протягом усієї кар'єри. Його зміст включає систематичний моніторинг виконання законодавчо та корпоративно встановленого обов'язку щодо підвищення кваліфікації, вираженого у щорічному здобутті залікових балів за участь у спеціалізованих навчальних заходах, що гарантує компетентність, запобігає професійному вигоранню та відставанню від змін у законодавстві та судовій практиці [8, с. 142–144]. При цьому, як підкреслювали Я. О. Ковальова та Ю. О. Пацера, контроль має охоплювати не лише кількісний облік набраних балів, а й якість і релевантність освітніх програм, забезпечуючи поглиблення спеціалізованих знань та розвиток етичних компетенцій, що робить його багатовимірним інструментом підтримки професійного рівня та якості правничої допомоги [9, с. 393].

Контроль за безперервним професійним розвитком (БПР) і контроль за дотриманням вимог щодо несумісності є критично важливими превентивними елементами внутрішнього контролю. Перший, як застерігав О. А. Борщевський [10, с. 237], потребує уникнення формалізації та бюрократизації, коли адвокати зосереджуються на накопиченні балів замість поглиблення знань, що вимагає прозорих критеріїв оцінки та дисциплінарної відповідальності. Другий, як підкреслювали А. Б. Войнарович [11, с. 127–128] і С. В. Прилуцький [12, с. 49–54], спрямований на гарантування професійної незалежності адвоката та запобігання потенційним конфліктам інтересів через постійний моніторинг дотримання законодавчих обмежень щодо суміщення адвокатської діяльності з державною службою, роботою в суді чи правоохоронних органах. При цьому С. В. Вилков [13, с. 226–228] наголошував на етичному вимірі контролю, коли навіть відсут-

ність формальних порушень не звільняє від оцінки ризиків несумісності, що забезпечує етичну чистоту та беззаперечну незалежність адвокатського корпусу.

Внутрішній (корпоративний) контроль є автономною багаторівневою системою саморегулювання, критично важливою для забезпечення професійної незалежності адвокатури та якості правничої допомоги, і включає чотири функціонально спеціалізовані види: кваліфікаційний контроль як превентивний фільтр допуску до професії, дисциплінарний контроль як реактивний механізм застосування санкцій за порушення Правил адвокатської етики [1] та неналежне виконання обов'язків, контроль за БПР для підтримання компетентності протягом кар'єри та контроль за несумісністю для усунення конфлікту інтересів і гарантування лояльності адвоката лише інтересам клієнта; ефективність цієї системи, на думку О. О. Ялового, Я. О. Ковальової, Ю. О. Пацери та А. Б. Войнаровича, є умовою легітимності адвокатури, проте її об'єктивність і дієвість обмежуються ризиком корпоративної солідарності, недостатньою прозорістю дисциплінарних процедур та функціональною неспроможністю протидіяти порушенням загальноправових норм, що обумовлює необхідність зовнішнього нагляду.

Зовнішній (державний та судовий) контроль є легально обмеженою системою нагляду, що здійснюють державні інституції, а саме, суди, прокуратура та спеціалізовані фінансові служби, і спрямований на перевірку дотримання адвокатом загальносуспільного правопорядку та норм публічного права, забезпечуючи законність у зовнішніх відносинах і недопущення використання адвокатської діяльності у протиправних цілях, при цьому не втручаючись у тактику захисту, зміст наданої правової допомоги та інші аспекти професійної незалежності, що захищені конституційно. У його рамках реалізується процесуальний контроль (судовий) для верифікації законності процесуальної поведінки, наглядовий контроль правоохоронних органів щодо додержання кримінального законодавства та спеціалізований фінансовий контроль для запобігання легалізації злочинних доходів, усі види якого обмежені гарантіями професійної незалежності адвоката.

Процесуальний контроль (судовий) є спеціалізованим видом зовнішнього нагляду, що здійснюється судами як незалежним органом правосуддя та слугує ключовим елементом забезпечення законності і змагальності судового процесу, охоплюючи перевірку формальної законності дій адвоката, дотримання процесуальних строків, правильності оформлення документів та недопущення зловживання процесуальними правами, при цьому категорично виключаючи втручання в тактику захисту чи оцінку суті наданої правової допомоги [14]. При цьому суд наділений правом застосовувати процесуальні санкції та виступає зовнішнім арбітром щодо рішень КДКА, здійснюючи адміністративний судовий контроль за їх законністю і обґрунтованістю, що підвищує об'єктивність корпоративних рішень і захищає адвоката від суб'єктивізму або корпоративної солідарності. Водночас, як зазначає А. Бірюкова, доктрина підкреслює необхідність чітких критеріїв визначення зловживання процесуальними правами, аби уникнути неправомірного тиску на адвоката і забезпечити збереження його професійної незалежності в умовах судової змагальності [15, с. 50–52].

Наглядовий контроль (правоохоронні органи) є спеціалізованим і мінімально необхідним видом зовнішнього нагляду, що здійснюється органами досудового розслідування та прокуратури лише за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні адвокатом кримінального правопорушення (шахрайство, підбурювання, порушення таємниці слідства), при цьому його зміст суворо обмежений конституційними гарантіями адвокатської діяльності та законодавчо регламентований необхідністю отримання судового дозволу на будь-які слідчі заходи, які можуть порушити адвокатську таємницю [16, с. 168–170]. При цьому він служить винятковим механізмом захисту публічного правопорядку, забезпечує пропорційність і легітимність

втручання, а судова санкція гарантує обмеження порушення професійних прав адвоката; водночас, як зауважує І. В. Дубівка [17], недостатньо чітке законодавче визначення меж нагляду створює ризик неправомірного тиску або криміналізації захисника, що підкреслює необхідність уточнення умов та процедур цього контролю для дотримання конституційних гарантій правничої допомоги.

Резюмуючи дослідження видів зовнішнього (державного та судового) контролю, слід зазначити, що він є легально обмеженою системою нагляду, необхідною для забезпечення публічного правопорядку та законності і комплементарною до внутрішнього контролю, функціонально диференційованою на три складові: процесуальний контроль (судовий), який обмежується перевіркою формальної законності процесуальної поведінки адвоката, недопущенням зловживання правами та виконує функцію зовнішнього арбітра щодо рішень КДКА. Наглядовий контроль (правоохоронні органи), що активується лише за наявності підозри у вчиненні кримінального правопорушення і суворо регламентований необхідністю судового дозволу на втручання та спеціалізований фінансовий контроль, що передбачає виконання адвокатами обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу для протидії легалізації злочинних доходів. Сутність зовнішнього контролю полягає у балансуванні між державною потребою у законності та конституційними гарантіями незалежності й конфіденційності адвоката, при цьому останнє завжди залишається пріоритетом. Водночас його обмеження зумовлені необхідністю безумовного дотримання цих гарантій, що створює функціональні бар'єри для державного втручання. Найсуттєвішими є правові колізії у сфері фінансового контролю, конфлікт обов'язку повідомляти про підозрілі операції з принципом адвокатської таємниці та ризик неправомірного тиску на адвоката через зловживання правоохоронними органами поняттям «вчинення злочину», що може призводити до криміналізації захисту. Таким чином, зовнішній контроль, хоча й необхідний для захисту правопорядку, залишається потенційним джерелом загрози фундаментальним засадам адвокатської діяльності.

На основі аналізу визначених прогалин у системі контролю за адвокатською діяльністю запропоновано уточнені визначення основних його видів. Кваліфікаційний контроль визначається як превентивний багаторівневий механізм оцінки професійної та етичної компетентності, що інтегрує формальні іспити, стажування та прозорі критерії моральної належності. Дисциплінарний контроль виступає реактивним механізмом відповідальності, де пріоритет надається прозорості рішень та участі незалежних зовнішніх експертів, що зменшує ризик корпоративної солідарності. Контроль за БПР акцентує якісний аудит змісту навчальних програм і передбачає відповідальність за умисне ухилення від підвищення компетентності, а контроль за несумісністю розширює фокус на оцінку потенційних конфліктів інтересів та видимості залежності.

Судовий процесуальний контроль спрямований на перевірку формальної законності дій адвоката та запобігання зловживанню правами без втручання у тактику захисту, виконуючи функцію зовнішнього арбітра щодо рішень КДКА. Наглядовий контроль державних органів активується лише за наявності обґрунтованої підозри і суворо підпорядковується принципу адвокатської таємниці та пропорційності втручання. Спеціалізований фінансовий контроль передбачає обов'язок адвокатів повідомляти про підозрілі операції лише поза межами представництва та консультування, встановлюючи легальний «safe harbor», що усуває конфлікт із конституційними гарантіями.

Отже, запропоновані удосконалення переводять контроль за адвокатською діяльністю з описового у площину інтеграційно-моделюючого підходу, де кожен його вид є функціонально спеціалізованим, системно узгодженим та ґрунтується на синергії внутрішньої професійної відповідальності й юридично обмеженого зовнішнього нагляду, що одночасно забезпечує підвищення етичних і професійних

стандартів усередині адвокатської корпорації та захист її незалежності від необґрунтованого державного тиску як умови належного функціонування правосуддя в Україні. Удосконалені дефініції контролю актуалізують необхідність усунення нормативних колізій та інтеграції зовнішніх механізмів у межах публічно-правового регулювання, оскільки практична реалізація фінансового моніторингу, наглядових повноважень правоохоронних органів і судового контролю за актами адвокатського самоврядування відбувається саме у сфері адміністративного права. Таким чином, ключовим дослідницьким завданням постає комплексний аналіз адміністративно-правового механізму контролю – сукупності норм, принципів, процедур, форм та методів діяльності уповноважених суб'єктів з метою забезпечення легітимності державного впливу та мінімізації ризиків неправомірного втручання в професійну автономію адвокатури.

Висновки

У результаті дослідження встановлено, що система контролю за адвокатською діяльністю в Україні має дуалістичну природу, поєднуючи автономний внутрішній (корпоративний) та легально обмежений зовнішній (державний і судовий) контроль. Внутрішній контроль функціонує як багаторівнева саморегуляторна система, спрямована на забезпечення професійної придатності, етичності та незалежності адвоката, і включає кваліфікаційний добір, дисциплінарний нагляд, контроль безперервного професійного розвитку та дотримання вимог несумісності. Його ефективність визначається здатністю забезпечити корпоративну доброчесність, підтримання професійних компетентностей та запобігання конфлікту інтересів, водночас обмежується ризиками корпоративної закритості, суб'єктивізму та недостатньої процедурної прозорості. Зовнішній контроль виконує комплементарну функцію захисту публічного правопорядку, реалізується у формах процесуального судового контролю, нагляду правоохоронних органів і державного фінансового моніторингу, є похідним від конституційних гарантій незалежності адвокатури та допустимий лише у межах, що унеможливлюють втручання у тактику захисту та адвокатську таємницю. При цьому ключовими проблемами зовнішнього контролю є нормативні колізії у сфері фінансового моніторингу, недостатня визначеність меж наглядових повноважень і ризик інструменталізації кримінальних процедур як засобу тиску на адвоката.

На основі виявлених прогалин обґрунтовано необхідність трансформації контролю за адвокатською діяльністю у модель інтеграційно-моделюючого типу, що забезпечує структурно узгоджену синергію професійної саморегуляції та пропорційного зовнішнього нагляду. Запропоновано уточнені дефініції та функціональні межі кожного виду контролю, зокрема: посилення об'єктивності кваліфікаційних процедур, забезпечення прозорості дисциплінарних проваджень, запровадження якісного (змістовного) аудиту БПР, розширення контролю несумісності до оцінювання латентних конфліктів інтересів, а також нормативне закріплення «safe harbor» у фінансовому моніторингу для виключення конфлікту з адвокатською таємницею. Доведено, що практична реалізація зовнішнього контролю відбувається у площині публічного права, що визначає необхідність комплексного перегляду адміністративно-правового механізму його здійснення – норм, процедур, інструментів і меж втручання як умови легітимізації державного впливу та мінімізації загроз професійній автономії адвокатури. Запропонований підхід створює підґрунтя для підвищення інституційної довіри, узгодження національної моделі контролю з європейськими стандартами та забезпечення балансу між публічним інтересом і гарантіями незалежності правничої спільноти.

Література

1. Правила адвокатської етики. Затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року, документ n0001891-17 (Зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 2019

року 15 лютого 2019 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text

2. Бєлов Д. М., Бєлова М. В. Роль та місце інституту адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2022. № 6. С. 42–48. doi: 10.24144/2788-6018.2022.06.7.

3. Приходько О. І. Сучасні доктринальні погляди на особливості адміністративно-правового забезпечення адвокатської діяльності. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105), том 2. С. 73–81. doi: 10.32844/2222-5374-2020-105-3-2.10.

4. Бойко М. М. Організаційно-правові умови створення органів адвокатського самоврядування, порівняльно-правова характеристика їх моделей. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип 6. С. 161–164. doi: 10.32782/chern.v6.2023.30.

5. Гусейнлі А. Проблеми правового регулювання правової діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1 (128). С. 388–396. doi: 10.31733/2078-3566-2024-1-388-396.

6. Горбань Н. С. Гарантії адвокатської діяльності: поняття, генеза, значення. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 284–288. Бедюк Н. А. Гарантії адвокатської діяльності в України: сучасний стан та проблеми реалізації. Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної науки : матеріали наукової конференції, Івано-Франківськ, Україна, 20–21 березня 2015 року, с. 158–161.

7. Бедюк Н. А. Гарантії адвокатської діяльності в України: сучасний стан та проблеми реалізації. Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної науки : матеріали наукової конференції, Івано-Франківськ, Україна, 20–21 березня 2015 року, с. 158–161.

8. Яловий О. О. Правова характеристика організаційних форм діяльності адвокатури. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 2 (76). . 140–147. DOI doi: 10.32782/1813-338X-2022.2.22.

9. Ковальова Я. О., Пацера Ю. О. Законодавчі та деонтологічні аспекти реклами адвокатської діяльності в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 392–394. doi: 10.32782/2524-0374/2021-4/97.

10. Борщевський О. А. Окремі теоретико-правові аспекти податкового контролю адвоката в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 80, част. 2. С. 235–240. doi: 10.24144/2307-3322.2023.80.2.37

11. Войнарович А. Б. Особливості проведення окремих процесуальних дій відносно адвоката у кримінальному провадженні як гарантії адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 36, то 2. С. 126–130.

12. Прилуцький С. В. Адвокатура як інститут громадянського суспільства в умовах становлення правової держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 47–55.

13. Вилков С. В. Контроль за діяльність органів адвокатського самоврядування в Україні: адміністративно-правова характеристика. *Європейські перспективи*. 2021. № 3. С. 225–229. doi: 10.71404/EP.2021.3.33.

14. Алейников Г. Принцип змагальності та діяльності адвокатазахисника щодо збирання доказів у досудовому слідстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. №1. С. 87–89.

15. Бірюкова А. Проблемні аспекти здійснення захисту та надання правової допомоги адвокатами. *Юридична Україна*. 2005. №1. С. 49–54.

16. Скочиляс-Павлів О. Співвідношення контролю та нагляду в діяльності органів системи міністерства внутрішніх справ України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2020. № 3 (27). С. 166–172. doi: 10.23939/law2020.27.166.

17. Дубівка І. В. Актуальні проблеми діяльності адвоката у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності* : матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет конференції, Сєвєродонецьк, Україна, 23 грудня 2016 року, с. 113–115.

SUMMARY

The article presents a comprehensive study of the dualistic model of control over the legal profession in Ukraine, covering internal (corporate) and external (state and judicial) dimensions. Internal control is considered as an autonomous system of professional self-governance, implemented by the National Bar Association of Ukraine through the National Bar Association of Ukraine and includes qualification, disciplinary control, control of continuous professional development (CPD) and compliance with incompatibility requirements. It is determined that the key functions of this system are preventive verification of professional suitability, maintaining ethical standards, ensuring the relevance of competencies, self-purification of the corporation and guaranteeing the independence of the lawyer. External control is revealed as a legally limited system of state influence, including procedural judicial control, supervision of law enforcement agencies and financial monitoring, which are implemented exclusively within the framework of ensuring public order without interfering with the essence of legal practice. The problems of legal uncertainty of the boundaries of supervisory powers, the conflict of financial monitoring with attorney-client privilege, the risks of corporate solidarity and subjectivism in disciplinary procedures are identified. The proposed refined definitions of the main types of control, increased procedural transparency, the introduction of external expert elements into disciplinary proceedings, the introduction of a "safe harbor" in financial monitoring and regulatory balancing between state supervision and guarantees of professional autonomy are proposed. The transition to an integration-modeling approach is justified, in which internal and external control interact on the basis of functional specialization and legal compatibility. It is determined that the further development of the control system requires improving the administrative and legal mechanism, eliminating legislative conflicts and ensuring proportionality of state influence as a condition for preserving the independence of the legal profession, increasing the efficiency of legal aid and constitutional guarantees of justice.

Keywords: control of advocacy, advocacy self-government, disciplinary control, qualification control, financial monitoring, professional independence, administrative and legal mechanism.